

Stanislav STOJANović
Goran MANDIĆ¹

UDK:327.56::351.88
Bibliid: 0025-8555, 68(2016)
Vol. LXVIII, br. 2–3, str. 151–171
Pregledni rad
avgust 2016.
DOI:10.2298/MEDJP1603151S

BEZBEDNOST SVETA IZMEĐU KRAJA I POVRATKA ISTORIJE

APSTRAKT

Globalizacija kao društveni koncept koji se temelji na principu univerzalizma najavila je početak novog vremena i začetak jednog modela međunarodnog društva koji će značiti svojevrstan kraj istorijskih ciklusa. Optimistička vera u progres bila je jedna od nosećih ideja tog koncepta, pa je globalizacija postala jedan od najpopularnijih koncepata globalnog društva. Međutim, globalizacija se pokazala kao koncept koji je u najvećoj meri izneverio najavljivana obećanja. Karakter i dinamika odnosa u savremenoj međunarodnoj politici, nedvosmisleno potvrđuju da globalizacija „ne radi”, da jenjava njena snaga i da je sve manje kredibilan koncept uređenja savremenog svetskog društva. Globalni finansijski kolaps koji je pogodio svet 2008. godine predstavlja najuverljiviji pokazatelj da je veći deo globalizacije diskreditovan, a vera u ujedinjeno čovečanstvo je sve manje poželjan koncept. Svet sa globalizacijom nije postao jedan od najboljih od svih mogućih svetova, kako je najavljivano. Mnoštvo sveta našlo se na socijalnom, ekonomskom i političkom bespuću. Pokazalo se da su upravo procesi uspostavljanja svetskog društva koje bi se zasnivalo na liberalnim i demokratskim kvalitetima uveliko uticali na radikalnu desocijalizaciju prostora širom savremenog sveta i dramatičan porast nebezbednosti. Snažne manjkavosti globalnog svetskog poretka intenzivirali su brojne političke, socijalne i verske dezintegrativne procese, pa se ispostavilo da je bila pogrešna najava da je sa globalizacijom otpočela era međunarodnog približavanja. Istovremeno, sve izraženija međuzavisnost savremenih društava, zasnovana na ostvarenjima

¹ Dr Stanislav Stojanović, vanredni profesor, Institut za strategijska istraživanja Ministarstva odbrane Republike Srbije, e-pošta: stanislav.stojanovic@mod.gov.rs.

Dr Goran Mandić, docent, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu.

tehnoloških dometa postindustrijskog društva, proširili su spektar pitanja koja podrazumevaju globalni pristup.

Ključne reči: bezbednost, globalizacija, nejednakost, terorizam, demografski bum, intervencionizam, povratak istorije.

Trijumfalna pobjeda zapadnog sveta u nadmetanju sa Sovjetskim Savezom najavljivana je kao temeljna rekonstrukcija sveta, pri čemu je univerzalizacija liberalno-demokratskog modela upravljanja trebala da predstavlja radikalni raskid sa, do tada, poznatom praksom političkog organizovanja ljudi. Euforija koja je pratila najavu novog internacionalnog koncepta učinila je globalizaciju jednim od najoptimističnijih pokreta u novijoj istoriji.

Novi koncept međunarodnih odnosa, koji je u osnovi podrazumevao dijalog i saradnju kao preovlađujuće obrasce odnosa u međunarodnoj politici trebalo je da omogući trajno prevazilaženje rata i uspostavljanje trajnog mira. Istovremeno, globalizacija liberalno-demokratskog modela društvene organizacije trebala je podjednako da označi i kraj svakog strateškog i ideološkog sukobljavanja i da bude uvod u epohu globalnog približavanja. Upravo zato, globalizacija je najavljivana kao projekat koji bi trebalo da označi kraj istorije, onakve kakva je poznata u civilizacijskom iskustvu čovečanstva.

Međutim, nakon početnih hiper-euforičnih i hiper-optimističkih pogleda na globalizaciju i njenog poistovećivanja sa budućim planetarnim rajem, postale su sve očiglednije krajnje zabrinjavajuće posledice koje globalizacija dinamikom svoje ambivalentne prirode ostavlja. Finansijski kolaps koji je pogodio globalnu ekonomiju u 2008. godini iz osnova je uzdrmao koncept globalnog društva, ozbiljno dovodeći u pitanje održivost većine njegovih nosećih postulata. Baš zbog toga, mnogi se s pravom pitaju da li je vizija globalnog društva i dalje izvesna, odnosno, da li globalizacija i dalje radi, ili je u defanzivi, ili je pak na samrti.²

Procesi u savremenoj međunarodnoj politici, koji naročito dobijaju na intenzitetu, upozoravaju da je globalizacija izneverila ogromna očekivanja, ostavljajući bolne posledice, pre svega globalni metež, socijalno, ekonomsko i političko beznađe najvećeg dela čovečanstva. Danas je evidentno da globalni procesi umesto harmoničnog sveta kreiraju svet rizika i nesigurnosti. Ispostavilo se da takav globalistički model međunarodnih odnosa predstavlja osnov za porast globalne nestabilnosti, nasilja i destrukcije, čak i apokaliptičkih pretnji ljudskoj civilizaciji. Otuda, pitanje bezbednosti danas predstavlja jedno od najznačajnijih pitanja individualnog i kolektivnog postojanja savremenog čoveka.

² Džon Ralston Sol, *Propast globalizma i preoblikovanje sveta*, Arhipelag, Beograd, 2011.

Najveća iskušenja bezbednosti savremenog sveta, koja svoje izvorište imaju u polaznim postulatima koncepta globalnog društva, predstavljaju problemi sve izraženijih ekonomskih nejednakosti, siromaštva i transnacionalizovanja široke lepeze sociopatoloških pojava, divergentnih demografskih trendova, kao i sve izraženije degradacije neobnovljivih prirodnih resursa i ekoloških poremećaja, koji u uslovima globalne povezanosti prevazilaze vremenska i prostorna ograničenja. Bezbednost savremenog sveta posebno je ugrožena pretnjama koje dolaze od terorizma, etničke i verske netolerancije i ekstremizma, sukoba radikalnog islama i savremenih sekularnih kultura, proliferacije oružja za masovno uništenje i organizovanog kriminala iza kojih stoje sve moćniji nedržavni akteri. Konflikti motivisani etničkim tenzijama, pokušajima secesije i kulturnim i verskim razlikama poprimaju ogroman potencijal za destabilizovanje širih prostora i eskalaciju sukoba u mnogim delovima nerazvijenog sveta. Dominacija takvih pojava generiše porast problema nacionalne i međunarodne bezbednosti koji nose novu energiju i nove sadržaje, a savremeni svet čini društvom globalnog rizika.³

Nekontrolisana produkcija transnacionalnih socioekonomskih, ekoloških i vojnih rizika i njihova prostorna i vremenska irelevantnost doprinosi da paradigma rizičnog društva bude metafora savremenog sveta. Globalni trendovi nesigurnosti i nebezbednosti učinili su Zemlju nepouzdanim mestom za život. Ispostavilo se da je savremeni svet sve povezaniji i sve konfliktniji, pa je umesto doba globalnog zbližavanja sve očiglednije doba intenzivnog razilaženja. Povratak realpolitičkim odnosima u međunarodnoj politici, revitalizacija geopolitičkih percepcija i bezbednosnih dilema su uverljivi pokazatelji da se istorija uveliko vratila, pa je samim tim ideja jednog sveta postala deklasirana ideja. Sve to ukazuje da se karakter i dinamika odnosa u savremenoj međunarodnoj politici, umesto vizije globalnog društva, priklanjaju političkoj praksi koja ima svoj neprekidni kontinuitet kroz čitavu ljudsku istoriju. Takvi trendovi obezvređuju multilateralni pristup globalnoj bezbednosti, kao najprimerenijem odgovoru na transnacionalno profilisana ugrožavanja bezbednosti.

IDEJA GLOBALNE ZAJEDNICE I KRAJ ISTORIJE

Čovečanstvo viđeno kao jedinstvena zajednica je neprolazna ideja i kontinuitet globalnih političkih stremljenja može se pratiti od najranijih početaka političkog organizovanja ljudi, a geografska celovitost i totalitet političke vlasti istrajavaju kao najznačajnija obeležja pretvaranja moći u svemoć. Ogromna zavodljivost ideje stvaranja univerzalne svetske zajednice bila je pokretačka snaga mnogih globalnih

³ Ulrich Bek, *Rizično društvo*, Filip Višnjić, Beograd, 2001.

projekata koji su obeležili brojne istorijske epohe. Kada je reč o savremenoj globalizaciji nesporno je da ona spada u red najpopularnijih koncepata stvaranja jedinstvene zajednice čovečanstva i kao takav, pobudio je ogromna očekivanja i podstakao ogromnu energiju.

Savremena globalizacija, čije se pojavljivanje poklapa sa istorijskim porazom komunističkog koncepta sveta i trijumfom liberalne vizije međunarodnog poretka, kao i snažnim tehnološkim iskorakom, najavila je veliku transformaciju sveta. Paradigma globalnog društva zasnovana na dometima treće tehnološke revolucije, neoliberalnog koncepta i zapadnog civilizacijskog diskursa suštinski su odredili prirodu globalnih megaprocesa i njihovu dinamiku. Tehnološka revolucija i inovacije koje je ona donela, revolucionarno su uticali na društvena kretanja savremenog sveta, menjajući njegovu društvenu strukturu i vrednosni sistem. Ekonomski principi racionalnosti i efikasnosti postali su osnova preuređenja sveta, a sve veća međuzavisnost pojedinaca, grupa i političkih zajednica intenzivirali su jačanje osećanja međuzavisnosti i zajedničke sudbine ljudi, podstakavši širok spektar integrativnih procesa kao osnove za stvaranje globalne političke zajednice. Asimetrična moć kojom su raspolagale nametnula je SAD kao nespornog lidera globalnih promena i kreatora ekonomskih, političkih i vojnih sadržaja globalizacije.

Otuda je uspostavljanje liberalnog globalnog poretka trebalo da označi kraj istorije kao drugog imena za sukobe, konflikte i ratove i početak planetarnog raja čiji je opšti smisao nesmetan protok ljudi, ideja, roba, kapitala i informacija, stvaranja sveta koji je sve više povezan i u kojem državne granice imaju sve manji značaj, a kosmopolitska kultura čini ljude građanima sveta.⁴ Globalizacija je bila nagoveštaj stvaranja novog međunarodnog poretka u kome svi ideološki sukobi postaju apsurdni, a nacionalne države nisu nužno suprotstavljene već imaju vrednosno bliske ciljeve razvoja, što otvara prostore za mešanje rzičitih kultura i civilizacijskih obrazaca i ukidanje nacionalnih ograničenja koja sputavaju slobodu trgovine i komunikacija. Radikalna rekonstrukcija međunarodnih odnosa najavljivana je kao velika transformacija sveta koja je trebalo da označi i kraj istorije.⁵ Zavodljivost ideje stvaranja svetskog društva imala je ogromne razmere, podstičući sveopšti, univerzalni optimizam. Nepomirljivi protivnici iz vremena Hladnog rata počeli su da dele zajedničke vrednosti, uključujući i želju za političkom i ekonomskom integracijom, pa je epoha globalnog približavanja mogla da otpočne.⁶

U osnovi velika transformacija sveta temeljila se na poništavanju Vestfalskog koncepta državnog ustrojstva i delovanja političkih aktera na realpolitičkim

⁴ Stanislav Stojanović, *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta*, VIZ, Beograd, 2009, str. 9–10.

⁵ Robert Kejgan, *Povratak istorije i kraj snova*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009, str. 9.

⁶ Ibid., str. 10.

načelima. Globalizacija je najavila svemoć ekonomskih zakonitosti i koncept globalnog tržišta kao opšteg regulatora društvenog života. Sva društvena pitanja, su u osnovi ekonomska pitanja pa ekonomska logika mora da bude i osnova društvenog organizovanja. Koncept otvorenog tržišta, kao suštinsko obeležje neoliberalne vizije društvenog ustrojstva sveta, koji u suštini znači negaciju bilo kakvog oblika planske i kontrolisane ekonomije, otvorio je prostore za promociju liberalizacije, deregulacije i privatizacije kao nosećih načela preoblikovanja društvene realnosti savremenog sveta. Pristalice globalne percepcije međunarodne politike, sledeći u osnovi optimistički antropološki diskurs, naglašavali su stav da će budućnost sveta odrediti demokratizacija i ekonomski progres. Otuda njihov nepoljuljani optimizam u pogledu globalnog mira i progressa, naglašavajući veru da demokratija može efektivno da eliminiše diktature, militarizam i nacionalizam, kao i uverenje da saradnja u ekonomiji i slobodna trgovina pospešuju globalnu integraciju, a da međunarodno pravo i multilateralne institucije mogu da šire zonu mira i prosperiteta.⁷

U neoliberalnom konceptu društvenog organizovanja, kao doktrinarnom okviru globalizacije, mir je važna osnova progressa i demokratskog razvoja sveta, pri čemu su demokratija i tržište osnova miroljubivog sveta. Među neoliberalnim teoretičarima uobičajeno je verovanje da će sve veća međuzavisnost savremenih društava i funkcija globalnih ekonomskih snaga dovesti do progressa, proširiti blagostanje, ukinuti granice i time otkloniti uzroke sukoba. Sloboda kretanja kapitala i otklanjanje prepreka trgovini smatraju se sredstvima za ostvarenje tih ciljeva, što najbolje izražava slogan „svetski mir kroz svetsku trgovinu”. Otuda stav da ideja liberalne teorije sadrži dve tvrdnje. Jedna je da „demokratije teže da sprovedu miroljubivu spoljnu politiku”, a druga da „tamo gde je slobodno tržište uspostavljeno, sam proces rada vremenom teži da promovise demokratiju”.⁸ Ta uzajamna povezanost demokratije i slobodne trgovine, s jedne strane, i mira s druge strane, čini suštinu liberalnog modela mira, odnosno otvorenost ekonomije, visok nivo ekonomskog razvoja, demokratija i mir. Čvrsta vera neoliberalne misli da će slobodna trgovina učiniti svet ne samo bogatijim već i mirnijim, nije umanjila značaj vojne sile, ali je doprinela sve jasnijem preimućstvu ekonomske moći. „Devalvacija rata kao mogućnosti rešavanja problema jeste značajna odlika sveta u XXI veku u istoj meri kao i uspon tržišta. Te dve odlike su u stvari, blisko povezane: onda kada je glavni zadatak vlada prestao da bude odbrana suverenih granica, otvoren je i put

⁷ Henri Binnendijk, Robert Kugler, *Seeing the Elephant*, Center for Tehnology and National Security Policy, National Defence University Press, Potomac Books, Washington D.C., 2006, p. 16.

⁸ Majkl Mandelbaum, *Ideje koje su osvojile svet*, Filip Višnjić, Beograd, 2004, str. 18.

za unapređenje i očuvanje nesmetanog delovanja slobodnog tržišta, koje je postalo njihova preokupacija”.⁹

Nastavljajući ideju, koja je bila prisutna kod Kanta, teoritičari demokratskog mira, dokazuju da demokratska društva ukidaju mogućnost međusobnih neprijateljstava, jer svoje političke poglede temelje na takvim vrednosnim obrascima koji odbacuju rat, pa takva vrednosna orijentacija podrazumeva i odbacivanje neprijateljstava između demokratija. Otuda među zagovornicima globalizacije onih koji su kraj Hladnog rata videli kao trijumf demokratije nad tiranijom, odnosno, velikog ideološkog sukoba između dve moderne forme vlasti – demokratije i totalitarizma.¹⁰ Trijumfom liberalne demokratije istorija je došla do kraja, odnosno, u političkoj sferi dostignuta je poslednja faza Hegelovog dijalektičkog procesa – teza, antiteza, sinteza, pa otuda i kraj istorije.¹¹ Okončanje ideološkog sukoba i trijumf liberalizma nad svim ostalim ideologijama eliminiše mogućnost sukoba i rata između demokratski ustrojenih država koje su stabilnije na unutrašnjem planu i više posvećene miru u međunarodnim relacijama. Tako demokratizacija postaje vodeći ideološki koncept i novi okvir za uspostavljanje trajnog mira i harmoničnog sveta, na šta se nadovezuje i strategija izvoza liberalizma na neliberalne prostore, kao šanse za trajno popravljanje sveta.

Kraj Hladnog rata i pobjeda liberalnog modela, kao i jačanje globalnih procesa koji su afirmisali optimistički koncept međunarodne politike kreirali su specifičan društveni okvir za promociju multilateralizma u bezbednosti. Model bezbednosne zajednice kao značajan aspekt modernog poimanja i praktikovanja bezbednosti, koji je u osnovi konstruktivistička ideja, podrazumeva proces transformacije od individualne ka kolektivnoj bezbednosti država, pri čemu vrednosna i interesna bliskost predstavljaju polaznu osnovu multilateralizma. Glavna premisa modela bezbednosne zajednice je izbegavanje bezbednosne dileme i prevladavanje tradicionalnog pristupa bezbednosti sa vojnom silom kao konačnim oblikom moći. Prema mišljenju zagovornika koheziju modela bezbednosna zajednica, pored vrednosne i interesne bliskosti, čini i integrisanost napora i zajednička interpretacija realnosti, kao i zajednička očekivanja, koja mogu pouzdano da obezbede miroljubivu društvenu dinamiku. Naravno, kada je reč o vrednostima, naglašava se značaj liberalnih vrednosti za uspostavljanje bezbednosne zajednice, posebno demokratije i ekonomskog liberalizma kao bazične političke ideologije zapadnih društava.

⁹ Ibid., str. 16.

¹⁰ Frensis Fukujama, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica, 1999.

¹¹ Heni Binnendijk, Robert. L. Kugler, *Seeing the Elephant*, op. cit., p. 16.

Zagovornici globalizacije tvrdili su da je trijumf Zapada u hladnoratovskom nadmetanju potvrdio superiornost liberalnog modela i da taj trijumf istovremeno predstavlja raskid sa realpolitičkom percepcijom međunarodne politike. Na taj način, kako se tvrdilo, stvorene su pretpostavke da društva širom sveta otpočnu sopstvenu rekonstrukciju i kroz prizmu neoliberalne ekonomske škole definišu nove pravce društvenog razvoja. Najavljen je proces globalnog zbližavanja, stvaranja globalne kulture i univerzalizacije demokratskog upravljanja, trajno prevazilaženje rata i uspostavljanje trajnog mira. Ta misija stvaranja globalnog društva u kome ekonomske sile definišu sve ostale društvene sadržaje deklarirana je kao neizbežnost i neminovnost.

EKSTREMIZAM NEJEDNAKOSTI I GLOBALNA NESTABILNOST

Prakse preoblikovanja politike, ekonomije i društvenog života prema univerzalističkim stremljenjima dominantnih političkih struktura savremenog sveta pokazale su se krajnje protivurečnim. Neoliberalizam, kao nesumnjivo globalna političko-ekonomska tendencija, čini konceptijski okvir stvaranja globalnog društva, a principi globalnog tržišta – suštinu koncepta preuređenja sveta. Dominantnost ekonomske logike u tom konceptu svodi društvenu realnost na tržište i princip globalnog takmičenja kao ključne preduslove individualnog i društvenog progressa. Odbacujući kao anahronizme državu i njene prerogative u obavljanju kontrole u ekonomskoj i socijalnoj sferi, neoliberalizam je nametnuo zahtev za prestrukturiranjem sveta i prenošenjem autoriteta sa nacionalnih država na supranacionalne autoritete. Time su stvoreni uslovi da transnacionalni akteri i međunarodne organizacije postanu centralni subjekti u savremenim međunarodnim odnosima.

Naglašavajući primarni značaj ekonomskog faktora, neoliberalizam podjednako marginalizuje i potiskuje sve druge principe socijalne organizacije, što za posledicu ima svojevrsnu destrukciju i dehumanizaciju društvenih odnosa i porast socijalne patologije. Takva tendencija redukovanja društvenih odnosa na tržišni model i dopuštanje da tržište bude jedini činilac u oblikovanju društvenog života nametnule su mnoge neizvesnosti. U želji za uspehom, postavke tržišnog fundamentalizma suštinski su lišene bilo kakvih moralnih obzira. Time neoliberalni program globalno teži da potpomogne i ubrza raskid između ekonomije i društvene stvarnosti, izazivajući mnoštvo socioekonomskih, ekoloških i vojnih rizika.

Ekonomska nejednakost danas predstavlja jedno od suštinskih obeležja savremenih društava i njihovih međusobnih odnosa, pri čemu je nesporno da se intenzitet povećanja nejednakosti i siromaštva poklapa sa zamahom procesa globalizacije. Radikalizam tržišnih principa neoliberalizma kreira naglašeno

asocijalan društveni milje, uslovljavajući dramatični porast socijalnih nejednakosti i podela širom sveta i alarmantno povećavajući njegovu nestabilnost.

Nejednakosti su, kako je potvrđeno na Forumu u Davosu, koji se smatra duhovnim središtem globalizma i procesa globalizacije, poprimile nepojmljive razmere i postale vid ekonomskog nasilja, ali i svojevrsne krize čovečanstva. Na dramatičnost razmere naraslih nejednakosti u svetu ukazuje podatak da će jedan procenat najbogatijih ljudi u svetu posedovati veće bogastvo nego preostalih 99 odsto svetske populacije. Danas nema dileme da je raspodela bogatstva, koja zahvaljujući strukturnoj neravnoteži globalizovane ekonomije prvenstveno ide u prilog bogatima, osnova porasta globalne nejednakosti i ogromnih frustracija, pri čemu su razorni efekti nejednakosti postali nezaobilazno obeležje i društava razvijenog sveta. Prema mišljenju Piketija, jedna od snaga koje vode ka snažnom porastu nejednakosti jeste tendencija da stopa prinosa na kapital raste brže od stope privrednog rasta, drugim rečima što je dohodak od kapitala veći to je veća i akumulacija kapitala koja povećava nejednakost čija je štetnost u društvenom, političkom i ekonomskom smislu ogromna.¹²

Jasno je da je ideja globalnog tržišta u osnovi promovisala globalnu ekspanziju nejednakosti kao okvira za fundiranje snažnih asocijalnih društvenih odnosa i globalnog porasta nebezbednosti. Gigantske aspiracije tržišta i sistemski zasnovana nepravedna distribucija bogatstva doprineli su da svet nikada nije bio snažnije podeljen na one malobrojne koji imaju i one mnogobrojne koji nemaju, podstičući proces desocijalizacije savremenih društava širom sveta i globalnog porasta teško kontrolisanih devijantnih društvenih procesa. Posebno razorne posledice globalizacija, kao projekat koji je trebalo da bude šansa za sve, ostavlja na nerazvijeni svet. Sistemski uslovljena, trajna i masovna socijalna beda nerazvijenog sveta, čiji je jedan od najvažnijih uzroka međunarodni poredak ekonomskih odnosa koji institucionalizuje neravnopravnost u globalnim ekonomskim odnosima, osuđuje siromašne zemlje na sudbinu globalne periferije.

Neoliberalni koncept je, insistirajući na ideji da vlast prepusti ekonomiju njenim mehanizmima, podstakao snažan proces marginalizacije države i eroziju njenih kapaciteta u obezbeđenju socijalne sigurnosti, bezbednosti i zaštite njenih građana, što su njene osnovne funkcije. Proces tranzicije države ka „liberalizmu” odvijao se neosetno, skrivajući svoje dugoročne posledice, koje se najsnažnije manifestuju u povećanju društvene patologije i njenoj transnacionalizaciji. Tako globalni terorizam, organizovani transnacionalni kriminal, korupcija i proliferacija oružja za masovno uništenje, kao posledica globalizacije i slabljenja zaštitnih sposobnosti

¹² Toma Piketi, *Kapital u XXI veku*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2015, str. 625.

nacionalnih država, postali su ključna obeležja bezbednosnog okruženja savremenog sveta.

Snažna međuzavisnost savremenih društava i komunikacijska i informaciona dostignuća tehnološke revolucije otvorili su prostore za eskalacije transnacionalnog kriminala. Isto tako, proces tranzicije države ka liberalizmu i socijalni efekti takvih stremljenja, takođe su podstakli snažne trendove porasta kriminalnih aktivnosti, čime je transnacionalizacija kriminala postala globalna tendencija. Na taj način, proliferacija ljudi, oružja i narkotika, visoke tehnologije i intelektualne svojine doprinosi da društvo rizika prerasta u društvo nasilja. Posebnu opasnost po bezbednost predstavlja tendencija integrisanja kriminalnih organizacija i terorističkih mreža čime je kreiran novi koncept nasilja i destrukcije.

EKSTREMIZAM IDENTITETA I MORA TERORIZMA

Suprotno predviđanjima zagovornika globalne uniformnosti o skorom uspostavljanju univerzalnih interesa i vrednosti čovečanstva, nacionalne kulture pokazuju novu vitalnost i snagu, pa je borba za nacionalni, verski i civilizacijski identitet postala jedan od glavnih rizika bezbednosti i najvažniji izvor sukoba i polarizacije posle Hladnog rata. Proces univerzalizacije osnovnih vrednosti, praćen isključivošću i diskreditovanjem i diskvalifikovanjem kulturnog nasleđa i tradicija, podstakao je ekspanziju brojnih tradicionalističkih pokreta. Nejednakost, siromaštvo i politička obespravljenost moćan su činilac takvih tendencija i generisanja etničkih animoziteta i sukoba. Sukobi u kulturi i sve snažniji otpor poništavanju vlastite kulture idu u prilog predviđanja da će u milenijumu koji je otpočeo sukob ideologija, karakterističan za bipolarnu podelu sveta, zameniti sukob civilizacija.

Pretenzije na univerzalnost i isključivost dali su globalnoj transformaciji sveta nepredvidiv smer. Nametljiva vrednosna univerzalizacija podstakla je prostore za ekstremističku percepciju etničkog, verskog i civilizacijskog. Takva stremljenja koja naglašavaju značaj krvi i tla podstakla su procese generisanja etničkih animoziteta, masovno političko buđenje i intenzivirala procese političke fragmentacije. Činjenica da u svetu ima od 2000 do 5000 etničkih zajednica nedvosmisleno nameće zaključak da borba za nacionalni, verski i civilizacijski identitet nosi ogroman potencijal za animozitete, polarizacije i konflikte.

Nacionalizam koji se javlja uporedo sa hegemonijom vrednosnog univerzalizma poništava zahteve ka bliskosti i kulturi opštenja i pothranjuje težnju ka polarizaciji i ekstremizmu.¹³ Takvi procesi usloveli su socijalnu radikalizaciju i retradicionalizaciju

¹³ Džon Ralston Sol, *Propast globalizma i preoblikovanje sveta*, op. cit., str. 306–316.

savremenih društava. Jačanjem nacionalnih određenja i radikalizovanjem mnogih aspekata etniciteta obezvređena je ideja globalnog identiteta, ali i humanistička ideja kulture, društva i zajednice. Potvrdilo se da u svetu u kome je sve više globalizovan život ljudi, politike njihovih zemalja ostaju uporno primarna lokalna stvar, a nacionalistički pristup i nedostatak ozbiljnog kulturnog opštenja jeste ozbiljna prepreka multilateralним poslovima.¹⁴

Krah nametljivog multikulturalizma i uspon političkog radikalizma, posebno ekstremnog nacionalizma, povezan je sa intenziviranjem procesa radikalizacija verskih učenja, posebno islama. U određenim delovima sveta proces radikalizacije islama i jačanje panislamističkih stremljenja se progresivno odvija. Nametljivi zapadni civilizacijski diskurs ignoriše kompleksnost islamske kulture, a egzistencijalna nesigurnost i siromaštvo u kojem žive ljudi u većini islamskih društava pothranjuju ubeđenja o nepravdi koja se čini islamskom svetu. Na taj način radikalizacija islama se primarno svodi na odbacivanje vrednosti zapada, a ekspanzija ekstremističke interpretacije islama opovrgava paradigmu približavanja sveta. Uporedo sa usponom islamskog radikalizma, svojim konceptom univerzalnih vrednosti globalizacija je i inicirala preporod verskog sistema i aktuelizovala njegov politički uticaj.

Era preporoda nacionalnih država potvrđuje da ekonomija nije nadvladala sve druge društvene sile i da, prema tome, globalizacija ne samo da nije umanjila značaj identiteta već je podstakla njegov povratak. Ispostavilo se da se politički identitet još uvek vrti oko nacionalnih država i da su političke zajednice organizovane na nacionalnom, a ne globalnom nivou. I dalje su širom sveta prisutne značajne razlike oko poželjnih institucionalnih aranžmana, a globalne norme zaživele su samo kod uskog broja pitanja. Tome u prilog ide ponovno otkrivanje nacionalizma u središtu Evrope, kao prostoru za koji se verovalo da je otišao najdalje u praktikovanju multetničkog društvenog koncepta i postmodernog modela političke zajednice. Aktuelizuje se vraćanje mitu o etničkoj i civilizacijskoj posebnosti što je oduvek bio uvod u ekstremistički diskurs¹⁵ i dominantnost lokalnih okvira u definisanju odnosa prema drugima. Kuper ispravno zapaža kada kaže da je primat domaćeg terena danas očigledan u gotovo svim zemljama¹⁶ i da moć razlikovanja nadjačava moć ideje globalnog zajedništva.

Radikalizacija etničkog i verskog učinila je terorizam morom savremenog sveta. Terorizam u uslovima globalizovanog sveta poprimio je globalne razmere i

¹⁴ Robert Kuper, *Raspad nacija: poredak i kaos u 21. veku*, Filip Višnjić, Klub Plus, Beograd, 2007, str. 89.

¹⁵ Džon Ralston Sol, *Propast globalizma i preoblikovanje sveta*, op. cit., str. 312.

¹⁶ Robert Kuper, *Raspad nacija: poredak i kaos u 21. veku*, op. cit., str. 106.

prerastao je u alarmantnu vrstu nasilja i sveopšte nesigurnosti i ugroženosti, i još više nemoći. Alarmantna vrsta nasilja i sveopšte nesigurnosti-preko 500 terorističkih napada godišnje. Globalna međuzavisnost, razvoj tehnologije i komunikacija kreira fundamentalno nove, potencijalno, kataklizmične mogućnosti terorizma. Na taj način konvencionalno viđenje terorizma i njegove marginalne pretnje po globalnu stabilnost iz osnova su izmenjeni. Dobro organizovani i finansirani radikalni islamisti pokrenuli su nove bezobzirne terorističke aktivnosti širom sveta, stvarajući globalni osećaj straha i nebezbednosti. Sve veći broj krvavih sukoba preti da se pretvori u jedan veliki rat islamskog sveta sa ostakom sveta. Činjenica da je islamska država postala najbolje finansirana teroristička organizacija u istoriji i da pronalazi i privlači sve veći broj simpatizera i dobrovoljaca iz celog sveta koji su spremni da se bore za „autentične” ciljeve islama, uverljivo upozoravaju na opasnosti koje sa sobom takva tvorevina nosi.¹⁷

Kao taktika slabih protiv jakih, globalni terorizam je u najvećoj meri posledica političkih i ekonomskih frustracija ogromnog dela savremenog sveta. Kazneni pristup uspostavljanju kontrole nad terorizmom zanemaruje potrebu da se strategija borbe protiv terorizma zasniva na eliminisanju uzroka koji su doprineli njegovoj eskalaciji, a koji su sadržani u odsustvu odgovarajućeg međucivilizacijskog dijaloga, kao i u bedi, nezadovoljstvu i očajanju sve brojnijeg marginalizovanog dela sveta. Takav pristup, odnosno, odsustvo odgovarajućeg upravljanja svetom i ozbiljnog međucivilizacijskog dijaloga, stvara teškoće da se ograniči, kontroliše ili eliminiše terorizam.

Porast nesigurnosti i naglašeni hegemonistički sadržaji globalnih aktera intenzivirali su proces porasta broja država koje poseduju nuklearno oružje. Nastojanje da se poseduje OMU predstavlja odraz nepoverenja periferije prema relevantnim akterima međunarodnih odnosa. Posebnu opasnost predstavlja nastojanje brojnih nedržavnih aktera da postanu mogući posednici OMU, a raskršće radikalizma i tehnologije su korak do katastrofalnog terorizma.

DEMOGRAFSKI BUM I EKOLOŠKI BEZIZLAZ

Projekcije demografskog rasta i transnacionalne tendencije potrošnje, odnosno perspektiva sve većeg nesklada između stanovništva i raspoloživih prirodnih resursa, čine potencijal za nastanak velikih socijalnih poremećaja i nestabilnosti sveta. Postojeći eksplozivni demografski trendovi i procene demografskog rasta, ukazuju da je reč o jednom od najznačajnijih izazova vezanih za bezbednost u ovom milenijumu. Novi demografski profili u razvijenom svetu i svetu u razvoju i regionalne nejednakosti, kao najkritičniji aspekt demografskog buma, osnova su

¹⁷ Ijan Bremer, *Supersila: tri moguće uloge Amerike u svetu*, CIRSD, Beograd, 2014, str. 15.

daljeg jačanja globalnih dezintegracionih procesa i ugrožavanja bezbednosti. U takvim okolnostima, pod uticajem socijalnih efekata demografskog buma umnogome će se oblikovati kontekst unutar kojeg rasne, verske i ideološke suprotnosti mogu da poprime zastrašujuće dimenzije.

Eksplozivni i neravnomerni demografski trendovi, posebno „bujanje mladosti” u politički nestabilnim i ekonomski deklasiranim regionima, kreiraju socijalni milje za snažne destabilizujuće socijalne procese, nasilne sukobe i konflikte. Posledice demografske neravnoteže između bogatih i siromašnih postale su podjednako bolne. Naime, populacioni problemi u krajnje nepovoljnom bezbednosnom okruženju nestabilnih i prostora zahvaćenih nasiljem, podstakli su teško kontrolisane dimenzije migracijskih talasa i nametnuli brojne bezbednosne nepoznanice takvih tokova. Evropski prostor prema kome su primarno usmereni snažni migracijski talasi sa ratom zahvaćenih prostora Bliskog i Srednjeg istoka i ogromnih prostranstava Afrike, našao se na udaru nepregledne kolone izbeglica, stavljajući evropske države na teško rešiva iskušenja koja ugrožavaju i sam opstanak Evropske unije kao postnacionalnog koncepta političkog organizovanja.

Zarazne bolesti su u novim okolnostima intenzivnih komunikacija i sve veće međuzavisnosti postale ozbiljna pretnja globalnoj bezbednosti. Naime, ubrzani tempo kretanja ljudi i proizvoda, enormni porast stanovništva i krajnje ograničeni egzistencijalni uslovi za sve veći broj ljudi, uslovljavaju nastanak i širenje zaraznih bolesti, uključujući i njihove sve češće pandemijske oblike, koje sve ozbiljnije narušavaju zdravlje svetske populacije. Ponovno širenje tuberkuloze, malarije, kolere, HIV AIDS, ebole učinili su ih glavnim uzročnicima smrti za više od dvadeset miliona ljudi u svetu godišnje.¹⁸ HIV je decenijama jedna od najrazornijih pandemija u ljudskoj istoriji. Siromaštvo, napušteni zdravstveni programi, ratovi i zapostavljanje preventive predstavljaju posebno snažne generatore pandemijskih formi zaraznih bolesti.

Kritičan aspekt narušene globalne bezbednosti čine i sve izraženiji ekološki poremećaji. U uslovima globalne povezanosti, ekološki problemi prevazilaze vremenska i prostorna ograničenja, pa degradacija ljudske okoline poprima obrise megaopasnosti i postaje sve teže rešiv bezbednosni problem savremenog sveta. Iako čovekovo narušavanje životne sredine ima dugu istoriju, savremena degradacija ekosistema snažno je povezana s modernom ekonomijom. U neoliberalnom konceptu ekonomskih aktivnosti, u čijoj je osnovi teško kontrolisana logika profita, zanemarena je činjenica o ograničenosti prirodnih resursa i sve izraženijim opasnostima koje su posledica dramatičnog narušavanja čovekovog ekosistema.

¹⁸ Stanislav Stojanović, *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta*, op. cit., str. 31.

Otuda, ekološka degradacija je u dobroj meri kumulativni efekat modernog načina proizvodnje i transnacionalnih tendencija potrošnje. Globalni karakter zagađenja životne sredine i pretvaranje prirodnih resursa u robu i tržišni proizvod alarmantno upozoravaju da su ekološki problemi postali prvorazredni problem bezbednosti. Nastavi li se tako, degradacija ekosistema i narušavanje iskonske prirodne ravnoteže poprimaće nesagledive i apokaliptične razmere. Isto tako, nadmetanja za prirodne resurse, čiji je deficit sve izraženiji, zaoštravaće postojeće i stvaraće uslove za nove antagonizme u međunarodnim odnosima.

AVANTURIZAM INTERVENCIONIZMA

Globalni procesi najavili su uspon demokratije kao glavne ideološke doktrine našeg vremena, naglašavajući da će demokratska harmonizacija sveta značiti i bolji svet. Međutim, nedemokratski načini, nametanje demokratije kao univerzalnog modela funkcionisanja savremenih društava, kao i siromaštvo i neobuzdane ekonomske nejednakosti koje prate proces globalizacije, obezvređili su vrednosti demokratskog modela upravljanja i podstakli skepticizam prema demokratiji i snažan otpor procesu demokratske integracije sveta. Praksa destabilizacije radi stabilizacije kroz demokratizaciju bila je osnova inženjeringa konflikata i volontarističkog pristupa vojnom intervencionizmu, čije su posledice sve veći broj disfunkcionalnih država, uz istovremeno snažno diskreditovanje modela demokratske uprave. Posebno je važno napomenuti da su akteri globalnih procesa ispoljili snažan otpor prema bilo kakvim formama demokratske uprave globalnim ekonomskim i drugim institucijama, iskazavši na taj način nepoverenje prema ideji demokratije kao načelu funkcionisanja globalnog društva. Sve to upozorava da diktatura ekonomije otvorenog tržišta stvara protivurečnost između neoliberalnog koncepta privređivanja, koji marginalizuje ogromnu većinu u savremenim društvima i demokratije kao forme praktikovanja političkog života.

Na taj način je obesmišljena i u praksi savremenih međunarodnih odnosa osporena tvrdnja da se globalizacijom povećava broj demokratski uređenih država i na taj način smanjuje opasnost od njihovih međusobnih sukoba, konflikata i ratova. Intenzivirani su najraznovrsniji pritisci (uključujući i agresiju) demokratskih država na „problematične i nedemokratske” države, pri čemu prve od njih zadržavaju ekskluzivno pravo vrednovanja i prosuđivanja. Vodeća supersila je u prethodnim decenijama veoma često svoj nacionalni interes predstavljala kao opšti interes ili kao interes većine zemalja sveta, pa je svaku neposlušnost i nepristajanje, kao i pozivanje na sopstvene interese, energično sankcionisala. Nesumnjivo, to je predstavljalo moćan mehanizam za pacifikaciju nedovoljno poslušnih država i naroda i za stvaranje uslova za besprimernu dominaciju vodeće supersile u kreiranju

integracionih tokova savremenog društva, zbog čega je globalizacija sve više poprimala represivni oblik novog totalitarizma u korist jednog centra moći.

Američka poshladnoratovska euforija i ekspanzivni stav o sopstvenoj moći otvorili su prostore za nametanje agresivne koncepcije i bezbednosti.¹⁹ Američko usmeravanje istorije u pravcu demokratije, kao važne pretpostavke za bezbedniji svet, doprineli su snažnoj promociji njene izrazito dekonstruktivne uloge na očuvanju globalne bezbednosti. Vojni intervencionizam je u okolnostima globalnog trijumfalizma nakon pobede u Hladnom ratu i globalne prevlasti liberalnih vrednosti postao odraz američkog samoljublja i uverenosti u posebnost njene istorijske misije na stvaranju novog svetskog poretka, kao i slobode njenog spoljnopolitičkog delovanja svuda tamo gde postoje otpori i osporavanja takvim stremljenjima.²⁰ Tako se demokratizacija sveta svela na krajnje proizvoljne i pristrasne vojne intervencije, koje su narušavale elementarne osnove međunarodnog pravnog poretka, a koje su, ustvari, bile usmerene na snažnu promociju evroatlanske geopolitičke percepcije, sa SAD-om kao nespornim globalnim hegemonom. Pokazalo se da inženjering konflikata i vojni intervencionizam predstavljaju rizik sa nesagledivim posledicama po međunarodni poredak, globalni mir i stabilnost, dajući snažan impuls haotizaciji međunarodnih odnosa, porastu nestabilnosti, kao i snažnom povratku militarističke percepcije međunarodne politike.

KRAJ KRAJA ISTORIJE

Danas je evidentno da se društvena i politička realnost nije razvijala onako kako su to zagovornici globalizacije bili najavljujivali na početku poslednje decenije XX veka. Sasvim je jasno da je globalizacija izneverila očekivanja i da ostavlja bolne posledice. Ideja poretka koji bi se temeljio na vrednostima liberalne demokratije se pretvorila u globalni metež i socijalno, ekonomsko i političko beznađe većeg dela sveta. Svet sa globalizacijom nije postao bezbedniji, već opasniji i komplikovaniji.²¹

Izuzetna tehnološka dostignuća ne mogu da ublaže poržavajuće neuspehe i bolne posledice globalizacije koje otvaraju prostore dugotrajne nestabilnosti sveta i socijalnog, ekonomskog i političkog bespuća njegovog razvoja. Sve je očiglednije da je ishod globalnih procesa snažno demantovao istinu o neizbežnosti ekonomskog teorijskog koncepta čija je ambicija bila da preoblikuje političke, ekonomske i socijalne oblasti savremenih društava. Svet je zapao u doba konfuzije, nesigurnosti

¹⁹ Ijan Bremer, *Supersila: tri moguće uloge Amerike u svetu*, op. cit., str. 32.

²⁰ Henri Kisindžer, *Da li je Americi potrebna spoljna politika*, BMG, Beograd, 2003, str. 282.

²¹ "National Security Strategy", White House, February 2015, https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.

i nebezbednosti, prerastajući u društvo rizika. Ekonomske krize i finansijska nestabilnost diskreditovali su ideju globalnog tržišta, a nejednakost i siromaštvo su desocijalizovali prostor koji je dostigao planetarne razmere. Snažno približavanje naroda, političkih zajednica i kultura i intenziviranje njihove međuzavisnosti podstaklo je i sve intenzivnije razilaženje, pojavu novih nacionalnih modela, radikalizujući identitetska određenja do najrazornijih formi. Sveprisutnost i transnacionalni zahvat ugrožavanja globalne bezbednosti ukazuju da je „paradigma jednog harmoničnog sveta” bez ratova i ideoloških i strateških sukoba kakav je najavljan početkom devedesetih godina prošlog veka „isuviše daleko od stvarnosti”.²² Svet je postao podjednako i opasniji i komplikovaniji.

Sve su izraženiji globalni raskoli koji ideju jednog sveta i opšteg dobra čine teško ostvarivom. Globalni interesi nasuprot nacionalnim interesima, Zapad nasuprot ostatku sveta, najveća sila na svetu i najveća sila sveta u nastajanju, Islam i Zapad, globalna životna sredina nasuprot globalnom potrošaču, vlade i nevladine organizacije su samo deo aktuelnih raskola.²³ Eskalacija konflikata u arapskom svetu, građanski rat u Libiji, unutarislamski sukobi i kontroverzni događaji u Siriji otvorili su brojne dileme u odnosima između SAD-a, Evropske unije, Ruske Federacije i Kine kao ključnih kreatora međunarodne politike. Zaoštavanje odnosa povodom Ukrajine i građanski rat na njenim istočnim granicama i ruska aneksija Krima, kao i sve snažnija pojednostavljena ideološka percepcija glavnih aktera prema Ukrajinskoj krizi najavljuju povratak tradicionalnim principima praktikovanja bezbednosti. Nestabilnost periferije i odsustvo zajedničke vizije kako izgrađivati pouzdanu evroatlantsku bezbednosnu arhitekturu, hladnoratovski stereotipi, devalvirali su ideju bezbednosne zajednice kao postmoderni koncept organizovanja bezbednosti.

Neoliberalizam, sistem koji je dominirao poslednjih 30 godina kako smatra Džozef Stiglic jeste na izdisaju.²⁴ Tržišni sistem kao koncept koji dominirao u svetskoj ekonomiji od kraja osamdesetih prema njegovom mišljenju doživeo je neuspeh, i kada je reč o mikro tako i o makroekonomiji. Stiglic negira jedan od glavnih principa neoliberalne ideologije, da tržište radi bolje ako je oslobođeno državnih i drugih stega, odnosno, da neregulisano tržište predstavlja najbolji način za stimulaciju rasta. Stiglic naglašava da je svet izašao iz neoliberalne euforije kada se tvrdilo da *tržište uvek*

²² Semjuel Hantington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, CID, Podgorica, 1999, str. 33.

²³ Mahbubani Kišor, *Velika konvergencija: Azija, Zapad i logika jednog sveta*, CIRSD, Beograd, 2015.

²⁴ Džozef Stiglic, „Evro kao jedinstvena valuta stavlja pod znak pitanje budućnost Evrope”, *Politika*, 24. avgust 2016.

reguliše – a tržišta, ne regulišu uvek. Zato za njega nema dileme da je neoliberalizam umro, podjednako u razvijenim, tako i zemljama u razvoju.

Vraćanje konceptu sveta u kome realpolitički instrumenti postaju preovlađujući poništava optimizam o odnosima u međunarodnoj politici. Pokazalo se kao iluzija i teško dostižan ideal široko prihvaćeno poimanje međunarodnih odnosa nakon okončanja Hladnog rata koje je počivalo na jednom optimističkom viđenju poslehladnoratovskog sveta u kojem države ne sprovode više politiku na očuvanju sopstvenih interesa, već odgovorno promovišu univerzalne vrednosti u korist dobrobiti čovečanstva. Odlučujući globalni pristup, akteri međunarodne politike i dalje će biti samo velike države, koje će svoje spoljnopolitičke nastupe graditi rukovođeni svojim geopolitičkim interesima, sužavajući na taj način prostor delovanja za manje značajne međunarodne aktere.²⁵ Po prestanku ideološke, političke i vojne konfrontacije između Istoka i Zapada nametnuto je mišljenje da su tradicionalni geopolitički modeli postali irelevantni. Međutim, tradicionalni geopolitički diskurs nije prošlost, i ponovo postaje glavni okvir za kreiranje međunarodnog poretka. Naravno, diskreditacija ideje globalnog društva ozbiljno je osporila dominaciju evroatlantske geopolitičke percepcije što je otvorilo prostore za sve značajnije pozicioniranje Kine i Rusije i evroazijske poglede na međunarodnu politiku.

Dometi razvoja globalnog društva potvrđuju da, kako ispravno zapaža Kejgan, veliku zabludu našeg vremena predstavlja teza da liberalni međunarodni poredak počiva na trijumfu ideja i na prirodnom odvijanju ljudskog progressa ka miroljubivoj koegzistenciji.²⁶ Oživljavanje nacionalizma, kao i obnavljanje starih ideoloških podela kreiraju međunarodni kontekst u kome je neizbežan povratak geopolitičke percepcije u međunarodnu politiku. Takvi procesi su snažna argumentacija za stav da je svet snažno zakoračio u doba razilaženja.²⁷ Za Kejgana najveću prepreku globalnom trendu demokratske integracije sveta predstavlja proces obnavljanja velikih autokratskih sila, kao i reakcionarnih snaga islamskog radikalizma, što će, prema njegovom mišljenju, i u decenijama koje dolaze predstavljati najveću pretnju demokratskom poretku.

Kada je reč o obnavljanju autokratskih sila kao pretnji kreiranju globalnog liberalnog društva, Kejgan, kao što to čini većina zapadnih teoretičara, locira ih na istoku, odnosno Rusija i Kina za njega predstavljaju najveće prepreke koje su

²⁵ Džozef Naj, *Kao razumevati savremene međunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006, str. 25.

²⁶ Robert Kejgan, *Povratak istorije i kraj snova*, op. cit., str. 97.

²⁷ Ibid., str. 9.

onemogućile univerzalizovanje liberalnog društvenog koncepta. Jačanje pokreta radikalnih islamista, kao drugog velikog sukoba u međunarodnom sistemu, za Kejgena predstavlja najdramatičnije opovrgavanje paradigme približavanja, jer je „upravo približavanje, uključujući u to i koncept univerzalnih vrednosti, ono što radikalni islamisti odbacuju”.²⁸ Za njega otpor koji islamisti pružaju prihvatanju zapadnih vrednosti ne predstavlja novu pojavu, ali upozorava da taj otpor danas zadobija novu i potencijalno kataklizmičnu dimenziju. On dalje ispravno upozorava da su snage modernizacije i globalizacije dale snažan impuls radikalnoj islamističkoj pobuni, ali su islamističke ekstremiste istovremeno i naoružali oružjem modernog sveta koje oni koriste za borbu protiv tog istog sveta.²⁹ Prema islamističkim shvatanjima, istinski islam može biti shvaćen samo opozicijom i ratovanjem protiv modernog sveta, što prema njihovom mišljenju znači vraćanje autentičnim izvorima islama i uspostavljanje islamskog poretka kao zaštite islamskog sveta od izazova modernosti. Isključivost takvih stavova ukazuje da je svet suočen s perspektivom dugotrajnog sukoba islamista sa savremenim svetom, posebno ako je sve očiglednije da sve velike sile nisu ni spremne, niti sposobne da se efikasno ujedine u borbi protiv opasnosti koja nosi ekstremni islamistički pokret. Njihove sukobljene nacionalne ambicije, transatlanska neslaganja oko upotrebe moći, demokratije i autokratije, čine sve izraženijim njihove raskole u pristupu međunarodnoj politici, pa je njihova saradnja u ratu protiv terorizma uglavnom fikcija.³⁰ Pojava novih globalnih aktera i nova distribucija globalne moći redefiniše međunarodni poredak i otvara prostore za obnavljanje nacionalizama velikih sila.

Evropska unija, kao postnacionalni koncept društvenog organizovanja, suočava se sa ekonomskom i još više identitetskom krizom koje ugrožavaju njene temelje. Evropski politički poredak sve više otvara prostore za nedemokratske procese kojima se multilateralizam pretvara u unilateralizam, jednakost u hegemoniju, suverenitet u zavisnost, poštovanje u nepoštovanje dostojanstva drugih država. Sudbina Evropske unije vezuje se za jednu državu pa je tako realna opasnost da se, kako kaže Bek, evropska vizija preobrati u nemačku viziju, odnosno da se umesto evropske Nemačke odvija proces nastajanja nemačke Evrope.³¹ Neizgrađen odnos prema SAD-u i nespremnost da se osloni na unutrašnje snage, porast populističkih pokreta koji diskredituju koncept multikulturizma, ogroman uticaj finansijskih elita, kao i nezadovoljstvo sistemom društvene raspodele koji pospešuje procese nejednakosti, čini da se osnovna pravila evropske demokratije pretvaraju u suprotnost.

²⁸ Ibid., str. 78.

²⁹ Ibid., str. 79.

³⁰ Ibid., str. 82.

³¹ Ulrich Bek, *Nemačka Evropa*, Megatrend, Beograd, 2013.

Hegemonističke aspiracije kreatora posthladnoratovske politike ograničile su opštu prihvaćenost i međunarodni kredibilitet koncepta Kooperativne bezbednosti i modela bezbednosne zajednice. Slabljenje ideje globalnog zajedništva, a samim tim i ideje o nedeljivosti bezbednosti, potiskuju modele partnerstva i zajedničkog delovanja kao važnih pretpostavki za adekvatne odgovore na transnacionalno profilisane pretnje bezbednosti. Povratak istorije u međunarodnu politiku otvara prostore za stare i novonastale ideološke i druge animozitete i pospešuje nove podele, a samim tim i nova bezbednosna pregrupisavanja. Odsustvo jasno demokratski definisanih procedura, zanemarivanje međunarodnog prava, kao i manjkav legitimitet i vitalitet Ujedinjenih nacija kao univerzalne međunarodne organizacije predstavljaju realnu opasnost od nelegitimnog angažovanja vojnih efektivna nadnacionalnih bezbednosnih asocijacija, kao i vojnih efektivna najmoćnijih država i ugrožavanja bezbednosti u svetu. Takav kontekst ukida mogućnost institucionalizacije globalnog upravljanja svetom.

Proces globalizacije sve više suočava ljude sa uznemirenim, nesigurnim, nepredvidivim i rizičnim svetom. Kreiraju se potpuno nove okolnosti, u kojima je globalizovano društvo sve manje doraslo izazovima i rizicima koje nameću socijalne razlike, prenaseljenost i teška oštećenja prirode. Sve je snažniji utisak da se u procesu globalizacije kreira svet u kojem je sve manje slobode, a sve više straha i egzistencijalne nesigurnosti, tj. svet u kojem su države i narodi sve više upućeni jedni na druge, ali ih najčešće rukovode različiti interesi – jedni žele da ostvare apsolutno bogatstvo, a drugi da se izbore za elementarne egzistencijalne potrebe. Mir i bezbednost su u takvom kontekstu teško zamislivi, i još teže ostvarivi. Odsustvo strateške vizije pospešuje snažan globalni pesimizam kada je reč o perspektivama globalne bezbednosti.

Svet sa globalizacijom nije postao bezbedniji i stabilniji. Globalizacija nije transformisala ključne osnove međunarodnih odnosa, a sve izraženije tradicionalno ponašanje velikih sila i njihovo sve snažnije strategijsko nadmetanje potvrđuju povratak istorije u međunarodnu politiku, odnosno kako Kejgan kaže svet postaje ponovo „normalan”.³² Ideja jednog sveta izgubila je od svoje magije i zavodljivosti, a vera u jedno čovečanstvo prestala je da bude poželjan koncept, iako radikalno povećanje međuzavisnosti savremenih društava nameće sve veći broj denacionalizovanih pitanja.³³

³² Robert Kejgan, *Povratak istorije i kraj snova*, op. cit., str. 9.

³³ Michael Cirm, “Globalization and Global Governance”, Walter Carlsnaes, Thomas Risse and Beth A. Simmons (eds), *Handbook of International Relations*, SAGE Publications, London, 2013, pp. 401–427.

ZAKLJUČAK

Karakter i dinamika odnosa u međunarodnoj politici, u kojoj je sve snažniji povratak na realpolitičke sadržaje u spoljnopolitičkom delovanju velikih sila, nedvosmisleno potvrđuju da globalizacija ne radi, da jenjava njena snaga i da je sve manje kredibilan koncept uređenja savremenog svetskog društva, a vera u jedno čovečanstvo je sve manje poželjan koncept. Opšta je saglasnost da danas ne postoji globalna zajednica niti transnacionalna agenda u okviru koje bi mogle da se donesu zajednička strateška rešenja koja bi podjednako uvažavala interese svih država i političkih grupacija u savremenoj međunarodnoj politici. Ideja svetske zajednice nije osnažena ustrojavanjem kredibilnih institucija globalne uprave, čiji bi legitimitet i način funkcionisanja bio ošteprihvaćen. Mnogi hegemonističko-agresivni ekonomski, politički i vojni sadržaji globalizacije podstakli su izrazito dezintegracione posledice. U takvom kontekstu, univerzalno društvo s jednakim pravima i mogućnostima za sve ljude izgleda kao utopija – model tržišne organizovanosti savremenih društava takvu ideju čini teško ostvarivom.

Danas samodovoljna prosperitetna društva nisu moguća. Sa porastom pitanja koja zahtevaju globalna rešavanja sve su brojnije ljudske delatnosti koje podrazumevaju jedinstvenu ili međunarodnu regulaciju. Svet je sve više jedna homeostatska celina međuzavisnih delova gde su mnogi aspekti granica između država teško održivi, ili čak nemogući. Transnacionalno ugrožavanje bezbednosti, pre svega, terorizam, oružje za masovno uništavanje, organizovani kriminal, ekološka degradacija i demografska eksplozija, kao i praksa da se nadnacionalne bezbednosne asocijacije i oružane snage najmoćnijih država sveta često angažuju suprotno pravilima međunarodnog pravnog poretka koja definišu upotrebu sile u međunarodnim odnosima, samo su deo fenomena savremene realnosti koji traže globalni pristup. Otuda značaj globalnih faktora, od kojih će u punoj meri zavisiti artikulacija individualnog i zajedničkog života ljudi u budućnosti, apostrofiraju značaj pitanja zajedničkog upravljanja koje treba da obezbedi globalni mir i bezbednost i pospeši blagostanje širom sveta na jedan univerzalno prihvatljiv i efikasan način. Zbog toga, ispoljene suštinske manjkavosti globalnog upravljanja svetom, iako su obeshrabrile veru u jedno čovečanstvo, nisu umanjile objektivnu potrebu globalnog pristupa mnogim sadržajima savremene egzistencije ljudi, posebno pristupima uspešnog očuvanja globalne bezbednosti.

BIBLIOGRAFIJA

- Bek Ulrih, *Nemačka Evropa*, Megatrend univerzitet, Beograd, 2013.
Bek Ulrih, *Rizično društvo*, Filip Višnjić, Beograd, 2001.

- Binnendijk H, Kugler R. L., *Seeing the Elephant*, Center for Tehnology and National Security policy, NationalDefence University Press, Potomac Books, Washington D.C., 2006.
- Bremer Ijan, *Supersila: tri moguće uloge Amerike u svetu*, CIRSD, Beograd, 2014.
- Cirn Michael, “Globalization and Global Governance”, Walter Carlsnaes, Thomas Risse and Beth A. Simmons (eds), *Handbook of International Relations*, SAGE Publications, London, 2013, pp. 401–427.
- Fukujama Frensis, *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica, 1999.
- Kejgan Robert, *Povratak istorije i kraj snova*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009.
- Kisindžer Henri, *Da li je Americi potrebna spoljna politika*, BMG, Beograd, 2003.
- Koker Kristofer, *Sumrak zapada*, DOSIJE, Beograd, 2006.
- Kuper Robert, *Raspad nacija: poredak i kaos u 21. veku*, Filip Višnjić, Klub Plius, Beograd, 2007.
- Mandelbaum Majkl, *Ideje koje su osvojile svet*, Filip Višnjić, Beograd, 2004.
- Mahbubani Kišor, *Velika konvergencija: Azija, Zapad i logika jednog sveta*, CIRSD, Beograd, 2015.
- Naj Džozef, *Kao razumevati savremene međunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.
- “National Security Strategy”, White House, February 2015, https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.
- Piketi Toma, *Kapital u XXI veku*, *Akademski knjiga*, Beograd, Novi Sad, 2015.
- Samuel Hantington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, CID, Podgorica, 1999.
- Sol Ralston Džon, *Propast globalizma i preoblikovanje sveta*, Arhipelag, Beograd, 2011.
- Stojanović Stanislav, *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta*, Medija centra „Odbrana”, Beograd, 2009.

Stanislav STOJANOVIĆ
Goran MANDIĆ

**WORLD SECURITY BETWEEN THE END
AND “RETURN” OF HISTORY**

ABSTRACT

Globalization as a social concept based on the principle of universalism announced the beginning of a new era and a model of international society, which would mean a sort of end of historical cycles. Optimistic faith in progress was one of the driving ideas of this, one of the most popular concepts of the global society. Proponents of globalization have claimed that the triumph of the West in the Cold War competition confirmed the superiority of the liberal model and represented a break with the real political perception of international politics. In this way, as argued, the conditions were created for the societies around the world to start their own reconstruction, creating a global culture and universalization of democratic governance, permanently overcoming war and establishing the lasting peace. The nature and dynamics of relationships in international politics unambiguously confirmed that the social and political reality has not developed as announced by the proponents of globalization, at the beginning of the last decade of the twentieth century. The modern world fell into a time of confusion, uncertainty and insecurity, growing into a global risk society. Strong rapprochement of nations, political communities and cultures and intensifying their interdependence encouraged more intense disagreement, the emergence of new national models, radicalizing definitions of identity to the most devastating forms. Globalization has not transformed the world, and the concept of global governance of the world proved to be a failed attempt, manifesting a variety of system dysfunctions. At the same time, the more pronounced interdependence of contemporary societies, based on the technological achievements of the postindustrial world, has expanded the range of issues that require the global approach.

Key words: security, globalization, inequality, terrorism, demographic boom, interventionism, historical cycles.